

Міфо-фольклорна своєрідність архетипного образу місяця в поезії А. Малишка та В. Симоненка

Наукова розвідка присвячена дослідженню інтерпретації архетипного образу місяця в поетичній творчості А. Малишка та В. Симоненка на основі міфоаналізу. Розглядаються міфопоетичні та фольклорні особливості символу місяця, його трансформація в ліриці обох поетів. Аналізується специфіка індивідуально-авторського міфотворення та робиться спроба порівняти міфомислення та світоглядні позиції обох письменників. Визначається роль міфологеми місяця в художній творчості А. Малишка та В. Симоненка.
Ключові слова: архетипний образ, міфологема, образ місяця, символ, міфопоетика, світобачення.

Научная статья посвящена исследованию интерпретации архетипного образа луны в поэтическом творчестве А. Малышка и В. Симоненко на основе мифоанализа. Рассматриваются мифопоэтические и фольклорные особенности символа луны, его трансформация в лирике обоих поэтов. Анализируется специфика индивидуально-авторского мифотворчества и делается попытка сравнить мифомышление и мировоззренческие позиции писателей. Определяется роль мифологеми луны в художественном творчестве А. Малышка и В. Симоненка.
Ключевые слова: архетипический образ, мифологема, образ луны, символ, мифопоэтика, мировоззрение.

Scientific exploration is devoted to research of interpretation of archetypal image of the moon in poetic creativity of A. Malyshko and V. Symonenko based on analysis of myth. Mithopoetic and folklore features of moon symbol and its transformation in the lyrics of both poets are considered. The specific of individual author creation of myth is analyzed and we attempted to compare the myth-thinking and outlook of both writers. The role of mythologem of Moon in literary creativity of A. Malyshko and V. Symonenko is determined.

Both poets' art works bespeak their dramatic love with the beauty of the nocturnal nature and astral bodies. The lunar image in their works is rather symbolic and is denoted by folksong themes. Through saturating the lunar image with mythological elements, the reality in the author's subjective perception is subject to brand new distinct subsistence rules that govern intentional directivity for the artistic mythogenesis.

The Moon's mythologem in poetic works by A. Malyshko and V. Symonenko reflects mythological discourse both on the national and general cultural level, separately implementing particular author's world-

view. Using relevant mythopoetic tools in depicting the lunar image, such as allusion, allegory, metaphor, etc., Ukrainian poets saturate it with various mythological meanings.

Key words: archetypal image, mythologema, image of the moon, symbol, myth poetics, outlook.

Незалежно від функції, яку виконує міф у певному літературному творі, його наявність та вплив на підсвідомість читача незаперечні, особливо якщо йдеться про відтворення етноментальних духовних орієнтирів, що стосуються кожного носія цієї ментальності. У такому разі народні уявлення постають основою для пояснення світобудови в межах даної етної групи. Оскільки міф несе у собі різні погляди на світоустрій, державний лад, історичний розвиток, поєднуючи погляди різних народів та епох, то світова міфологія утворює собою складну систему міфологічних образів та сюжетів, народних вірувань та уявлень, звичаїв та обрядів.

Первісні уявлення людини обов'язково пов'язані із творенням та початком світу, життя, релігії, культури тощо. Сучасний індивідуум отримує ці знання через міфологію, оскільки, як зауважує М. Еліаде, міф "переказує сакральну історію, розповідає про події, які відбулися в минулі часи... Це завжди розповідь про певне "творення", нам повідомляється, яким чином щось відбулося, і в міфі ми стоїмо біля витоків існування цього "чогось" [1, с. 12]. А також за допомогою міфів прадавні народи намагалися пояснити незрозумілі природні та непояснювані космічні явища, міжособистісні стосунки та власні відчуття. Це саме можна сказати й про фольклор, у якому абсорбуються архаїчні язичницькі уявлення та міфологічне світобачення рідного народу.

Міфологічне спрямування поетичної творчості Андрія Малишка та Василя Симоненка в українській літературознавчій науці наразі вивчалось лише частково, проте в традиційному руслі художній доробок обох письменників мав досить широке висвітлення в наукових розвідках. Так, ґрунтовними дослідженнями літературної діяльності А. Малишка є праці М. Богуцького, Н. Гаєвської, Л. Дем'янівської, О. Килимника, Ю. Кобилецького, А. Костенка, С. Крижанівського, М. Тихонова, Д. Шлапака та ін. Творчість В. Симоненка детально вивчали Л. Кузьільна, Л. Погрібний, П. Ротач, М. Сом, А. Ткаченко та ін. Фольклорно-міфологічні особливості творів обох поетів у літературознавстві висвітлювалися фрагментарно. Окремі символи в ліриці А. Малишка аналізували В. Дячков, О. Пустовіт; кольорову палітру його поезій досліджував А. Іншаков, фольклористичні концепти його пісень – Г. Литвиненко, опозицію "смерть –

вічність" у його художній спадщині – О. Векуа. Космізм творчості В. Симоненка вивчав О. Каленченко, багатомірність семантики в любовній ліриці розглядав А. Печарський, осяяння в художній концепції поета описував В. Марко, альтернативну модель суспільства в сатиричних творах автора досліджувала Н. Романова тощо. Відповідно архетипний образ місяця у віршах обох поетів в українському літературознавстві не був об'єктом вивчення, а також не проводилася спроба порівняти міфомислення обох митців, що й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Метою нашої статті є виявлення та аналіз архетипного образу місяця в поетичних творах А. Малишка та В. Симоненка, визначення міфо-фольклорних особливостей його зображення.

Таким чином, окреслимо завдання нашого дослідження: оприятити образ місяця в поезіях А. Малишка та В. Симоненка; з'ясувати специфіку його інтерпретації відповідно до фольклористичної та міфологічної традиції; розкрити роль лунарного образу в індивідуально-авторському міфотворенні; порівняти своєрідність світоглядних позицій обох поетів.

Метафоричність, що пронизує всю творчість Андрія Малишка та Василя Симоненка, втілюється і в зображенні архетипного образу місяця, в якому віддзеркалюються архаїчні погляди на світоустрій. Так, у поезії А. Малишка "Будуть зорі так само горіти на обрії..." зі збірки "Ярославна" нічне світило уособлюється в образі звіздаря, що доглядає за небом та зорями: "*Будуть зорі так само горіти на обрії, / Буде місяць-звіздар синє небо полоту (...)*" [2, с.170]. Така прозопопея окреслює уявлення про функції небесних світил та визначає небо як власність та володіння місяця. Окрім того, небесний простір наділений властивостями полярно протилежної йому землі, що прослідковується у діях лунарного образу – прополюванні неба. Таке амбівалентне значення небесного простору розкриває багатофункціональність нічних світил і, зрештою, надає їм казковості та фантастичності.

Міфологічний нарратив А. Малишка опирається на широкий спектр символічних перекодувань, понятійне ядро яких лежить в основі прадавнього слов'янського світобачення й утворює комплекс складних підтекстів. Так, у вірші "Хліб" зі збірки "Полудень віку" розкриваються смислові зв'язки між міфологемами місяця, землі та хліба, інтегруючою ланкою між якими виступає образ людини: "*На місяць, ніччю горобиною, / Зійде людина в синій млі / І покладе його хлібиною, / Як дар від матері землі*" [2, с.303]. Звеличення хліба, що прослідковується в кожному рядку цієї поезії, в наведеній вище строфі змінюється на поклоніння місяцю, в дар якому людина

приносить хліб від матері-землі. Символіка архетипного образу хліба тісно пов'язана із вшануванням небесних світил українським народом. "Він є символом життя, то йому поклоняються так само, як і життєдайному Сонцю, адже сонячна енергія приходить у людську кров через життєдайний Хліб. Людина молиться Богу, Вшановує Небо і Землю, Сонце і Місяць, благаючи їх про багатий хлібний урожай, бо тільки на хлібові – щоденному і насущному – тримається видимий світ Божого буття, тобто людське життя" [3, с. 357–358]. Окрім того, сходження людини на місяць переплітається із біблійною легендою про Каїна та Авеля (про братовбивство). "Щоб люди каялись за такий гріх, Бог поставив цих братів на місяці" [4, с. 4]. Проте митець акцентує увагу саме на аксіологічному аспекті, інтенціонально трансформуючи лунарний образ в об'єкт духовних цінностей людини.

Аксіологічний характер носить нічне світило і в поетичному творі А. Малишка "Я сльоза. Поети кажуть: чиста...": *"Хліб і шлях, двобій із чорним димом, / Та вітри, та місяць угорі – / То мої одвічні побратими, / Посестрами – ночі й матері"* [2, с. 476]. Використання автором такої стилістичної фігури, як полісиндетон, для перелічення всіх образів, котрі становлять цінність для ліричного героя, реалізує авторський задум передати пантеїстичне заглиблення людини в навколишнє середовище та поставити природні стихії на один щабель із людиною, яка тут позиціонує себе частиною природи, розчиняючись у ній. Оскільки полісиндетон також є засобом стилізації під фольклор, можемо сміливо констатувати наближеність цієї поезії до народнопісенних зразків.

Взаємоперетікання людського та астрального світу відбувається й у вірші В. Симоненка "Ніби краплі жовті, в темну воду...". Тут небесні світила трансформуються в предметні реалії, що супроводжують буття людини, не втрачаючи при цьому своєї значущості: *"Ніби краплі жовті, в темну воду / Стигли зорі падають вночі. / Ти ідеш крізь синю прохолоду, / Підійнявши місяць на плечі"* [5, с. 57]. Асонанс літери "і" тут слугує не тільки емоційно-експресивним та ритмічним засобом, а також виконує змістову та композиційну функції, стилістично виділяючи вищенаведену метафоричну картину в канві всього твору. Місяць на плечі людини – це створений автором міфологічний образ, завдяки якому відбувається нівелювання вертикального простору, контрапунктні координати якого (земля-небо) взаємодіють в одній горизонтальній площині та рівнозначні одна одній.

Наближення нічного світила до людини спостерігаємо і в поезії В. Симоненка "Дума про щастя", де астральний образ взаємодіє із

земною дійсністю та побутовим середовищем: *"Місяць хоче, / мабуть, погрітись – / суне в шибку / свій блідий диск. / Заглядає, цікавий, / у миску: / що ви з'їли таке смішне, / що од вашого / реготу й писку / тягне в хату / із неба мене?"* [6, с. 200]. Саме в цій ідилічній сцені митцем описано філософську категорію щастя, яке виникає зі звичайних речей і полягає у власному сприйнятті цих речей як цінностей, яке розповсюджується на оточуюче середовище і навіть на небесні світила. Місяць спускається на землю також заради щастя, радощів, тепла, що мають аксіологічне значення та є основою життя. Таке розуміння основних цінностей життя досягається й глибокою ліричністю цього твору, написаного найбільш мелодійним віршовим розміром – ямбом, який сприяє сугестивному вираженню думок митця. Це наближає поезію до української народної пісні, покликаної відображати пориви людської душі.

Місяць як відбивач сонячного світла є астрономічним об'єктом, що сам не випромінює ні світла, ні тепла. Наприклад, у В. Симоненка нічне світило прагне погрітися в людській хаті, а в А. Малишка місяць отримує тепло від вогнища на моріжках: *"Усе червоне: листя й небеса, / Сухе багаття і рясна роса / На моріжках сивеньких край дороги. / Червона осінь сіла спочивать, / І місяць гріє руки від багать, / Червоним золотом укривши перелогі"* [2, с. 385] ("Від помідорів рожевіє лан..."). Червоний колір, що ним наділила осінь все довкола, стосується й лунарного образу, на що вказує метафоричний зворот *"червоним золотом укривши перелогі"*. Семантика цього кольору в інтерпретації А. Малишка лише частково відповідає традиційній його символіці, що пов'язана зі стихією вогню. Проте, позначаючи нічний пейзаж червоною барвою, митець повністю відходить від сакраментального значення цього кольору, що у світоглядному континуумі слов'ян асоціюється виключно із денною порою доби та палюче-спекотним сонцем [3, с. 424].

Те ж саме спостерігаємо і в поезії В. Симоненка *"Я не люблю зими – вона така убога..."*, де лунарний образ означений білим кольором, який у свою чергу також співвідноситься із ранком та сонцем [3, с. 423]. Однак епітет *білий* для нічного світила тут цілком виправданий порою року, як і в вірші А. Малишка. Наділяючи місяць білим забарвленням, В. Симоненко акцентує увагу на суворості та безбарвності зимового пейзажу: *"Я не люблю зими – вона така убога, / Одноманітна, барвами скупа, / І місяць білий – круглий, як лупа, / Втопає в царстві мертвого й німого"* [5, с. 62]. Останній рядок з наведеного прикладу не має нічого спільного з потойбіччям, а лише характеризує природу взимку, оскільки це пора року, *"коли вся природа вмирає або засинає, а все живе та рухоме,*

захищаючись від холодів і зберігаючи тепло для весняного воскресіння, замикається в собі, відгороджується від замороженого довіклля" [3, с. 422].

Варто звернути увагу, що в усіх творах В. Симоненка місяць зображений обов'язково круглим, тобто повним. У попередньому прикладі він *круглий, як лупа*, а в поезії "Осінній вечір морозом дихав..." він *немов п'ятак* [6, с. 47], що також указує на його округлу форму. У вірші "Осінній дисонанс" форма нічного світила уявляється через асоціативне порівняння його із головою людини: *"Небо, скуйовджене і розколисане, / Дрантя спустило на темні бори. / Сонного місяця сива лисина / Полум'ям сизим горить"* [5, с. 97]. У давнину було прийнято називати місяць лисим старим дідусем [7, с. 277], а тому метафора *сонного місяця сива лисина* сприймається як закономірна для лунарного образу й визначає його форму – знову ж таки округлу. За допомогою оксиморону *сива лисина* автор показує небесне світило старим, що також можна співвіднести із місячною фазою, коли місяць старіє, спадає, проте цей факт не заперечує округлості цього астрального образу. Місячне світло тут подається у вигляді сизого полум'я, що також виступає оксимороном, оскільки сизий колір – це колір холоду. Метою такого зображення можливо є акцент на холодній порі року – осені.

Повний місяць восени змальовується й А. Малишком у поетичному творі "Осіннє" зі збірки "З книги життя", проте пейзажна картина тут різко контрастує із описом В. Симоненка, наведеного вище. *"Стоять озера світлої краси, / Сади в росі земним багатством повні. / Гарячий місяць сяє напідповні, / Пливе, як човен, знявши ларуси"* [2, с. 72]. На противагу попередньому прикладу тут місячне сяйво постає гарячим, а не холодним, а навколишня природа – світла, спокійна, прекрасна замість темного, скуйовдженого і схвильованого неба.

Як відомо, місяць уповні сприяє хорошому врожаю та "розбуджує на землі зерна життя" [7, с. 306]. Саме таким ми бачимо нічне світило в сонеті А. Малишка "Заводять пісню з клекотом розлуки..." зі збірки "Рута": *"Підводяться, і молодіють очі, / І гречка біла пролива меду / На борозни, на хати, на сади / Під круглим місяцем, ополуночі"* [2, с. 384]. Отож, місяць має благотворний вплив не тільки на природу, а й на саму людину, натхненну батьківським краєм до великих справ заради блага рідної країни.

Таке ж значення має нічне світило і в сонеті "Під круглим місяцем, ополуночі..." зі спільного циклу "Сонети обухівської дороги", що починається з того самого рядка, яким закінчується попередній вірш. *"Під круелим місяцем, ополуночі / Горить, нуртує плетиво доріг, / Не*

спить земля, і тільки сад приліг, / Вслухаючись у шепоти дівочі (...)" [2, с. 384]. Стилістичний прийом анадіпложису, використаний автором у сегментах тексту різних творів, свідчить про тематичну та ідейну співзвучність обох поезій, мета яких відобразити єдність людини із рідною землею та безмежну любов до неї.

Отже, особливістю поетики Андрія Малишка та Василя Симоненка є метафоричність, міфологічність та фольклорність, які проявляються на всіх рівнях поетичної творчості. Архетипний образ місяця в обох письменників подається в нерозривній єдності з людиною, з природою, з побутом тощо. Таке трактування лунарного образу обумовлене фольклорним спрямуванням їх поезій, про що свідчить використання митцями різноманітних стилістичних засобів та прийомів, характерних для народнопісенної творчості. Місяць у А. Малишка та В. Симоненка зображується відповідно до пір року: осіннє нічне світило червоне, а зимове – біле. Віддаючи перевагу повному місяцю, обидва автори відтворюють цей образ через найрізноманітніші метафори та порівняння.

Дослідження міфологеми місяця як складової частини міфологічного дискурсу поетичної творчості А. Малишка та В. Симоненка сприяло розкриттю авторських світоглядних позицій, а тому вважаємо доцільним та необхідним аналіз інших міфологем у їхньому художньому доробку, що складе повне уявлення про авторську картину світу.

Література

1. Элиадэ М. Аспекти мифа / М. Элиадэ ; пер. с фр. В. Большакова. – М., 1996. – 240 с.
2. Малишко А. Далекі орбіти: Вибрані твори / А. С. Малишко ; вступ. ст. В. О. Базилевського. – К. : Криниця, 2004. – 608 с.
3. Багнюк А. Л. Символи українства: Художньо-інформаційний довідник / А. Л. Багнюк. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 512 с.
4. Таланчук О. Духовний світ українського народу / О. Таланчук. – К. : Фотовідеосервіс, 1992. – 65 с.
5. Симоненко В. На схрещених мечях / В. А. Симоненко ; передм. О. Гончара ; упорядкув., післямова, комент. В. Костюченка. – К. : Унів. вид-во "Пульсари", 2004. – 384 с.
6. Симоненко В. Ти знаєш, що ти – людина: Вірші, сонети, поеми, казки, байки / В. А. Симоненко ; передм. В. Гончаренко. – К. : Наукова думка, 2001. – 296 с.
7. Войтович В. Українська міфологія / В. М. Войтович. – Вид. 2-ге, стереотип. – К. : Либідь, 2005. – 664 с.